

תהילים

מסמור קכ"ב

מזמור קכ"ב מייחד את דבריו על ירושלים. העיר נזכרת במפורש שלוש פעמים ופעם נוספת בכינוי: "כעיר שחוברה לה יחדיו". היא גם נרמזת במילים "ששם" "ששמה". מלבד הזכרת שמה המפורש, בפניה אליה וברמזים עליה הרי ששמה של ירושלים מעצב גם את צורתו של המזמור. המזמור מלוכד באמצעות מילים וצלילי עיצורים של "ירושלים": האות 'ש' מופיעה במזמור 23 פעמים, כאמורה המילה ירושלים מופיעה שלוש פעמים, "שלום" שלוש פעמים, ו"שלוה" פעמיים. הצלילים היסודיים הם השין והלמד ושיא הופעתם מצוי בקריאה "שאלו שלום ירושלים" - קריאה שבכל אחת ממילותיה מצלצלות השין והלמד. על מזמור קכ"ב כותב פ' מלצר:

"אכן, אם אפשר ואם מותר לציין דרגות במזמורי תהילים, הרי יש לומר כי ברכסים הנעלים או בפסגות הנעלות של מזמורי תהילים זהו אחד השיאים המופלאים ביותר, שכן לפנינו אחד השירים הנלבבים ביותר. נלבב הוא משום שהוא שופע לבביות רבה לנושא שעליו הוא שר, נלבב הוא משום שנושאו הוא לב ישראל - ירושלים - ונלבב הוא על ידינו, כי אין ספק שזהו אחד המזמורים הזכורים לנו ביותר, וכמה פסוקים וביטויים שלו שגורים על פינו תמיד."

מזמור קכ"ב נחלק לפסוק מבוא אחד ואחריו ארבעה בתים - שני פסוקים בכל בית. שני הפסוקים בבית הראשון (פס' ב-ג) קשורים זה לזה על ידי החזרה על המילה "ירושלים" בסוף פס' ב ובתחילת פס' ג. בחלק זה פונה בעל המזמור לירושלים בגוף שני נוכח. שני הפסוקים בבית השני (פס' ד-ה) מתחילים בצורה כמעט זהה, והם בנויים מהחזרה על המצלול 'ש' ומסמן המקום "שם". שני הפסוקים בבית השלישי (פס' ו-ז) מפתחים את החלק השני של השם של ירושלים - שלום. למילה שלום, המופיעה בשורה הראשונה של הבית יש מצלול דומה לשורש של"ה ועם שם העצם הנגזר ממנו שלוה, ועם השורש שא"ל. שני הפסוקים האחרונים (פס' ח-ט) מקבילים זה לזה מבחינה תחבירית, שניהם פותחים במילה "למען", ובשניהם יש חריזה: "שלום לך" (פס' ח) "טוב לך" (פס' ט). את מבנה המזמור ניתן לראות בתרשים הבא:

א נשיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית ה' גלג

בית א'

ב עמדות היו נגלינו בשערי ירושלים
ג ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו

בית ב'

ד נשם עלו שבטים שבטי-יה עדות לישאל להדות לשם ה'
ה כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד

בית ג'

ו נאלו שלום ירושלים ישליו אהבין
ז יהי שלום בחילך שלוה בארמנותך

בית ד'

ח למען אחי ורעי אדברה-נא שלום בך
ט למען בית-ה' אלהינו אבקשה טוב לך

1. כותרת המסמור פס' א

כותרתו של המזמור היא "שיר המעלות לדוד", אך בגופו של המזמור מתוארת הליכה לבית ה' ועליית השבטים לירושלים. דוד, כידוע, לא בנה את בית ה' ולכן קשה על פי הפשט להסביר את הקשר שבין הכותרת למזמור. כפי שמציינים פרשנים רבים הזכרת שמו של דוד בכותרת המזמור יכולה להעיד על כך שהמזמור הוקדש לו ולא הוא עצמו כתב את המזמור. מי הוא בעל המזמור ומתי הוא שר את שיר ההלל והשבח הנפלא וההרמוני הזה על ירושלים? עיינו בדבריו של **הרב י' סמט** ובחנו כיצד הסברה שהוא מעלה פותרת קושי העולה מהפסוק.

"עלייתם של מביאי הביכורים לא הייתה בו-זמנית מכל הארץ, אלא כל מחוז ומחוז עלה לירושלים בזמן אחר. במה היה תלוי תאריך העלייה? באופיו האקלימי והחקלאי של כל אזור מאזורי הארץ. ארץ ישראל היא ארץ הרים ובקעות, המשמשים בתי גידול לפירות שונים. עמקיה מגדלים תמרים, והריה - פירות אחרים משבעת המינים. יש הרים מגדלים גפנים, ויש מגדלים זיתים. האקלים השונה באזורי הארץ השונים גורם לכך שאף ההבשלה של אותם פירות עצמם אינה חלה באותו מועד. נמצא שכל אזור בעל נתונים גיאוגרפיים-אקלימיים משלו ובעל אופי חקלאי משלו קבע את מועד הבאת הביכורים בתאריך ההבשלה המתאים לאקלימו ולגידוליו המיוחדים. ובכן, כיצד ידעו האיכרים בני אותו אזור להתאסף יחדיו לשם הבאת הביכורים? שאלה זו אינה קיימת ביחס לעלייה לירושלים בשלושת הרגלים: שם ידע כל אדם מהו התאריך שבו עליו לצאת מביתו כדי להגיע לירושלים לפני הרגל, ובאופן טבעי היו נוצרות שיירות של עולים שיצאו יחדיו מבתיהם לעלות לרגל. אולם להבאת הביכורים הרי אין תאריך קבוע בכל שנה! מסתבר כי בכל שנה היו זקני האזור קובעים את יום ההתכנסות לשם עלייה לירושלים, על פי מצב הבשלת הביכורים המיוחדים לאותו אזור, ושליחים היו מודיעים לכל איכר כי ביום פלוני מתכנסים הכול 'לעיר של מעמד'. רק העולים לשם הבאת ביכורים זקוקים היו 'שיאמרו להם' כי עולים לבית ה'! העולים בשלושת הרגלים לא היו זקוקים לאמירה זאת. שכן ידעו מעצמם מתי עליהם לצאת לדרך."

2. בית ראשון פס' ג-ג

בהגיעו לשערי העיר ירושלים מתאר בעל המזמור את המראה הפיזי שנגלה אל מול עיניו. מה פירוש הביטוי 'עיר שחברה לה יחדיו'? עיינו בפירושים השונים ועמדו על הבחינות השונות בחיבורה של העיר. **יר' חגיגה פרק ג' הלכה ו':** עיר שעושה כל ישראל חברים. **ראב"ע:** ירושלים היתה דומה בשלש רגלים למדינה שהתחברו אליה כל בנותיה מסביב בעת הפחד. **ע' חנם:** כל בניניה נראים כמצטרפים יחד לגוש אחד, ואין בה פרצות ומקומות פנויים. ואמר 'כעיר' בכ"ף הדמיון... [כנ] באמת אי אפשר לעיר שלא יהיו בה רחובות וחצרות המפסיקים בין בניין לבניין.

3. בית שני פס' ד-ה

הבית השני מתמקד בתיאור תפקידיה של העיר דרך התבוננות בהיסטוריה ההתחלתית שלה. א. מהם התפקידים השונים של העיר? ב. מה משמעות הביטוי: "עדות לישראל". עיינו בפרשנים השונים: **רש"י:** שבטי יה שהוא עדות לישראל - לפי שהיו האומות מליזין אחריהם כשיצאו ממצרים ואומרים עליהם שהם ממזרים אם בגופם היו שולטין המצרים בנשותיהם לא כל שכן אמר הקדוש ברוך הוא אני מעיד עליהם שהם בני אבותיהם הטיל שמו עליהם הראובני השמעוני (במדבר כ"ו) הוסיף עליהם אותיות השם אחת מכאן ואחת מכאן נמצא השם הזה יה עדות לישראל. **ראב"ע:** עדות - חוק ומצווה.

מצודת דוד: עדות לישראל - העליה הזאת היתה עדות לישראל שהשכינה שוכן בה לגודל הנס הנעשה אז כי היתה מכילה את כל ההמון הזה ולא היה צר להם המקום.
ג. עיינו ברש"י וברד"ק. האם הצירופים "כסאות למשפט" ו"כסאות לבית דוד" עוסקים באותם כיסאות עצמם או שמא מדובר בשני מוסדות שונים?
רש"י: כי שמה ישבו וגומר - כי גם בירושלים תשרה השכינה וישבו שם כסאות לשפוט בהם את האומ' וכסאות מלוכה לבית דוד.
רד"ק: כי שמה ישבו כסאות למשפט. לשון רבים, חד לשכינה וחד למלכי בית דוד, כמו שמפורש כסאות לבית דוד, היו שם, ויהיו שם עוד.

4. בית שליש פס' ו-5

ההזכרות בעבר המפואה, מולידה את הבקשה- התפילה. בעל המזמור קורא לרעיו לדרוש בשלומה של ירושלים ואף מתפלל בעצמו לשלומה ושלוותה מבית ומחוץ.
א. בבית זה מופיעה סדרה ארוכה של שמות שהם מדרשי מילים לשם ירושלים: שלום- ישליו- שלום- שלום- שלום- שלום. אכן, לפנינו שיר הלל ותפילה לירושלים גם מבחינה תוכנית וגם מבחינה סגנונית. באיזה אופן עיצובו של הבית תואם לתוכנו?
ב. עיינו בדברי ירמיהו כ"ט פס' ז ועמדו על האופן שבו הופך בעל המזמור את דברי ירמיהו לתפילה.
ירמיהו פרק כט, ז: וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר אֲשַׁר הִגַּלְתִּי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בְעֵדָה אֶל ה' כִּי בְשָׁלוֹמָה יִהְיֶה לָכֶם שְׁלוֹם.

5. בית רביעי פס' ח-6

בבית הרביעי מביע בעל המזמור את אהבתו ודאגתו לאחיו ורעיו מצד אחד ולבית ה' מצד שני. הוא מבהיר ששלומה של העיר קשור לשלומם וטובתם של אחיו ורעיו ולשלומם וטובתו של בית ה'. עמדו על האופן שבו השלום והחיבור המאפיינים את ירושלים מתבטאים במישורים השונים: פרט וכלל, זמנים, רשיות, קודש וחול.

הרחבה:

בעל המזמור החי בתקופת שיבת ציון מתאר את שמחתו העצומה למשמע הקריאה "בית ה' נלך" בהגיעו לשערי ירושלים הוא מתפעם מהמראה של ירושלים הבנויה - עיר שחברה לה יחדיו. בניינה ושיקומה המחודש של העיר ממלאים אותו אושר וכאב הוא נזכר בירושלים של בית ראשון שהייתה מקדש מלך, עיר מלוכה, עיר משפט ועיר שאיחדה את כל שבטי ישראל. ניתן להניח שזה היה הרקע להודעה של משה חובב על כיבוש ירושלים וכפי שמציין **א' מלצר:**
שעה שתושבי ירושלים היו עוד קרובים מאד למקלטים שלהם ולגזרת האפלה חמורה, בקע אור "מקול ישראל", שהודיע בהודעה מיוחדת, לא בזמן קבוע לחדשות, כי ירושלים העתיקה נכבשה על ידי צה"ל. ומיד עם ההודעה הצבאית הזאת, השמיע קולו של המודיע משה חובב צלילים נלבבים ביותר, כשקרא: "שיר המעלות לדוד, שמחתי באמרים לי בית ה' נלך.

בתמונה: משה חובב